

Аналіз
діяльності центрів, відділень, кабінетів медичної допомоги
підліткам та молоді
«Клініка, дружня до молоді» України за 2022 рік
(Романенко Л.В.)

Розвиток медичних служб, дружніх до молоді: «Клініка, дружня до молоді» (далі - КДМ) в Україні було розпочато в 1997 році в рамках співробітництва Дитячого Фонду ООН/ЮНІСЕФ в Україні з Урядом України у відповідності статті 24 «Конвенції ООН про права дитини», «Європейської стратегії охорони здоров'я дітей та підлітків, 2015-2020», рекомендацій ВООЗ та ЮНІСЕФ (Adolescent Friendly Health Services, Making it Happen, Женева, 2002), наказів МОЗ України від 02.06.2009 №№ 382, 383).

Мета створення КДМ: профілактика ризикової поведінки, збереження фізичного та психічного здоров'я (профілактика вживання ПАР, психічних розладів, суїцидів, ПСШ, ВІЛ-інфекції, небажаної вагітності, тощо).

КДМ надають комплексну медико-соціальну допомогу підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу». Основними принципами цього підходу є добровільність, доброзичливість та доступність послуг, не осудливий підхід.

Міжнародними критеріями та характеристиками щодо надання «дружніх до молоді» послуг визначено, що:

- вони доступні та орієнтовані на дітей підліткового віку та підходять їм;
- їх можна отримати в доступний час та в доступному місці;
- допомога розрахована на відвідувачів незалежно від статі, соціального статусу, віросповідання та етнічної належності;
- вони надаються в доступній для дітей підліткового віку формі;
- розраховані на ті цільові групи, які найбільш вразливі, та на тих, які потребують допомоги;
- є комплексними та ефективними;
- надаються безкоштовно та за доступними цінами в закладах, які мають право надавати платні послуги відповідно до ліцензії.

Для забезпечення роботи КДМ МОЗ України, за технічної підтримки Дитячого фонду ООН/ЮНІСЕФ, ВООЗ, була розроблена необхідна нормативна база (деякі накази спільно з Міністерством соціальної політики), а саме накази, методичні рекомендації, керівництва для оцінки/переоцінки центрів/відділень/кабінетів медичної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу «Клініка, дружня до молоді», програми щодо навчання спеціалістів для роботи в КДМ. Діючі накази регламентують діяльність КДМ, зокрема організацію роботи, стандарти надання медико-соціальної допомоги, порядок їх взаємодії з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та ін.

Перша КДМ була відкрита в 1998 році в структурі дитячої клінічної лікарні №6 м. Києва.

**Кількість КДМ в розрізі регіонів
станом на 01.2023**

Кількість КДМ				Кількість КДМ			
	2020	2021	2022		2020	2021	2022
Вінницька	2	2	2	Одеська	4	4	3
Волинська	5	-	-	Полтавська	-	-	-
Дніпроперовська	5	4	2	Рівненська	1	-	-
Донецька	7	7	-	Сумська	3	3	3
Житомирська	3	2	1	Тернопільська	6	6	7
Закарпатська	5	5	3	Харківська	1	1	1
Запорізька	4	5	2	Херсонська	3	1	1
Ів-Франківська	5	5	5	Хмельницька	9	7	6
Київська	1	1	1	Черкаська	3	3	2
Кіровоградська	2	1	-	Чернівецька	5	2	2
Луганська	1	1	-	Чернігівська	-	-	-
Львівська	6	5	4	Київ	5	4	4
Миколаївська	5	5	4	НДСЛ «Охматдит» МОЗ України	1	1	1
РАЗОМ					92	75	54

Найбільша кількість КДМ - 144 працювало в 2014 році (25 з них були створені за фінансової підтримки ЮНІСЕФ), протягом останніх трьох років кількість КДМ зменшено у два рази, станом на 01.01.2023 року в Україні працює 54 «Клінік, дружніх до молоді» (без урахування тих, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях та в районах де ведуться (нещодавно велись) активні бойові дії).

Впродовж 2022 року у зв'язку з невизначеністю місця КДМ в рамках реформування охорони здоров'я, дефіцитом кадрів та проведенням активних бойових дій на території Донецької, Луганської областей припинили або тимчасово призупинили свою діяльність 21 КДМ.

Якщо в 2018 році в Україні не було жодного регіону без «Клінік, дружніх до молоді», то станом на 01.01.2023 року в 5-х областях не залишилось жодної КДМ. Припинили свою діяльність всі КДМ в Волинській – 5, Полтавській – 3, Рівненській – 1, Чернігівській – 2, Кіровоградській – 2.

Центр медичної допомоги підліткам та молоді Запорізької обласної дитячої лікарні було в свій час відкрито за фінансової підтримки Дитячого Фонду ООН/ЮНІСЕФ, яка надавалась двічі. Він був першим в Україні сертифікований на відповідність критеріїв ВООЗ щодо надання «дружніх» до молоді послуг. В подальшому, саме цей Центр відігравав значну роль в розвитку таких послуг в Запорізькій області і був взірцем для КДМ всієї України. Щорічно в Центрі отримували допомогу 3-4 тисячі підлітків та молоді. На сьогодні Центр переведено в модель «кабінету» внаслідок скорочення штатних посад.

При цьому, є приклади підтримки з боку місцевої влади діяльності «Клінік, дружніх до молоді», та їх ефективної роботи в т.ч. в рамках оптимізації закладів охорони здоров'я. Так,:

- продовжує ефективно працювати відділення «Клініка, дружня до молоді» в м. Умань на базі саме об'єднаного закладу (Уманська дитяча міська лікарня та Уманська міська лікарня були об'єднані в КНП «Уманська центральна

- міська лікарня»);
- З 1 березня 2022 року, у зв'язку з реформуванням, відділення "Клініка, дружна до молоді" студентської поліклініки м. Одеса приєднано та ефективно працює в структурі КНП "ЦПМСД N2" Одеської міської ради. До 2022 року асигнування для роботи відділення «КДМ» КНП «Міська студентська поліклініка» Одеської міської ради були передбачені за рахунок місцевої влади – міської цільової програми «Здоров'я», затвердженої рішенням Одеської міської ради. Але з початком 2022 року дане фінансування було призупинено. На сьогодні фінансування відділення забезпечено контрактуванням з НСЗУ (9 пакет).

Аналіз діяльності «Клінік, дружніх до молоді» України за 2022 рік нами отримано від 54 КДМ (без урахування тих, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях та в районах де ведуться (нещодавно велись) активні бойові дії).

В 2022 році заклади охорони здоров'я України, надавали допомогу матерям та дітям в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Війна завдала значної шкоди системі охорони здоров'я України - руйнування медичної інфраструктури, неможливість дотримання норм профілактики та лікування, брак медичних кадрів в деяких регіонах та порушення логістичних зв'язків та інш. Але, за майже рік війни, в 2022р. лікарі ні на мить не припиняли свою роботу попри сотні обстрілів та відключення світла.

За даними ООН, вимушеними переселенцями стало понад 10 млн осіб: близько 6,5 млн стали внутрішньо переміщеними особами, ще близько 4 млн покинули територію України. Це означає, що люди, які переселилися в інші регіони України, в т.ч. підлітки і молодь, шукали можливість отримати послуги охорони здоров'я в цих регіонах.

Кількість КДМ в розрізі закладів

	2020р.	2021р.	2022р.
Заклади охорони здоров'я для дітей	32	25	24
в.т. обласна дитяча лікарня, НДСЛ «Охматдит» МОЗ України	12	10	9
Заклади охорони здоров'я для дорослого населення в т.ч.:	60	50	30
• Центральні районні лікарні, районні лікарні/поліклініки	26	16	12
• Центри первинної медико-санітарної допомоги	9	7	7
• Студентські лікарні\поліклініки	2	2	1

Центр проф-ки та боротьби зі СНІДом, ШВД, наркодиспансер, Центр планування сім'ї, пологовий будинок (ж/к), міські лікарні\поліклініки, КДЦ, СМСЧ	23	25	10
Разом	92	75	54

Відповідно до наказу МОЗ України від 02.06.2009 № 382 статус «Клініка, дружня до молоді» має 94,8% віділень (центрів, кабінетів) медичної допомоги підліткам та молоді. Впровадження оцінки центрів, відділень, кабінетів медико-соціальної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу КДМ показало, що саме дотримання стандартів є шляхом надання якісної медичної допомоги підліткам та молоді. Але в 2021 – 2022 роках робота з оцінки та переоцінки цих підрозділів була тимчасово призупинена у зв'язку з карантинними заходами (COVID - 19) та повномасштабним військовим вторгненням РФ в Україну.

Моделі КДМ

На сьогодні КДМ працюють в наступній моделі:

- Центр – 4 (2022р.) проти 5 (2021р.);
- Відділення – 16 (2022р.) проти 20 (2021р.);
- Кабінет – 34 (2022р.), проти 50 (2021р.).

В таких регіонах, як м. Київ, Львівська область, переважна кількість КДМ працює в моделі центрів/відділень із виділенням достатньої кількості штатних посад у відповідності до вимог наказу МОЗ № 383.

Кадри

Головним в забезпеченні ефективної роботи КДМ є наявність підготовлених кваліфікованих кадрів.

Спеціалісти	2022 Кількість посад			2021 Кількість посад		
	штатних	зайнятих	фізичних осіб	штатних	зайнятих	фізичних осіб
Медичний персонал	148	122,75	232	175,25	145,5	308
Лікарі всього, в т.ч.	100,25	84,5	185	115,75	96,5	241
педіатр/терапевт/лікар підлітковий/лікар загальної практики/сімейної медицини	24,5	22,5	46	35,5	32,25	63
акушер-гінеколог/гінеколог дитячого та підліткового віку	21,75	16,5	38	29,5	24	58
Дерматовенеролог	12,75	10	29	16,25	12,25	42
уролог/андролог	7,5	5,5	16	8,25	5,25	20
Психіатр	9,25	8,25	17	7,75	6,5	19
медичний психолог	8	6,25	14	4,5	3,75	12
Нарколог	1,5	1,5	10	2	1,5	11
Середній медперсонал, всього	47,75	38,25	47	59,5	49	67
Немедичний персонал, всього	32,25	29,25	54	39,5	36,25	77
Психолог практичний	26,25	23,25	36	35,75	32,5	51
спеціаліст ЦСССДМ	4	4	11	1,25	1,25	17

Юрист	2	2	7	2,5	2,5	9
Інший персонал, всього	15,75	12,25	25	27,25	24,25	38
медичний реєстратор	8	4,5	15	12	9,5	16
РАЗОМ	196	164,25	311	242	206	423

Для забезпечення діяльності КДМ України у 2022 виділено 196 штатних посади, проти 242 – у 2021 році. При цьому, до надання послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» залучено 311 спеціалістів, проти – 423 - у 2021 році. Половина з цих фахівців надають вказану допомогу за переадресацією не перебуваючи в штаті КДМ. Більшість фізичних осіб працює за сумісництвом на 0,25/0,5 посади, переважно це - лікарі та психологи. Підготовка спеціалістів з питань надання медико-соціальних послуг на принципах «дружнього підходу», в т.ч. з питань добровільного консультування та тестування на ВІЛ здійснюється на семінарах-тренінгах, циклах тематичного удосконалення. На сьогодні, близько 90% персоналу, який працює в штаті КДМ та залучений до надання медичної допомоги клієнтам КДМ пройшов вказане навчання.

Налагоджена і продовжується підготовка спеціалістів КДМ та первинної ланки з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», з питань добровільного консультування та тестування на ВІЛ на циклах тематичного удосконалення, в т.ч. дистанційних. Найбільш активно в цьому напрямку працюють: Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика та кафедра педіатрії №3 та неонатології Навчально-наукового інституту післядипломної освіти Харківського національного медичного університету (ННІ ПО ХНМУ). Внесені зміни до Програм тематичного удосконалення, ПАЦ, семінарських занять спеціалістів, які надають допомогу підліткам та молоді, в т.ч. на первинному рівні та лікарів-інтернів за тематикою: «Принципи «дружнього підходу» при наданні медичної допомоги підліткам та молоді».

Кафедрою дитячих і підліткових захворювань НУОЗ імені П.Л.Шупика до програми кожного з циклів, включено окремий розділ з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на основі «дружнього підходу». Зі слухачами розглянуті питання психо-фізіологічних особливостей підліткового віку, «криза» періоду дорослішання, профілактики ВІЛ-інфекції, ІПСШ, проведення процедури ДКТ, запобігання непланованої вагітності, гендернообумовленого насильства та інші.

Кафедра сімейної медицини та амбулаторно-поліклінічної допомоги НУОЗ України імені П.Л. Шупика: до програми циклу спеціалізації, передатестаційного циклу, підготовки лікарів-інтернів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина», розглядаються теми: Психологічні та інші особливості роботи з підлітками; Політика «Клінік дружніх до молоді»: цілі, задачі, принципи роботи, цільові групи КДМ та інші.

Кафедрою педіатрії №3 та неонатології ННІ ПО ХНМУ в 2022р. в 2022 році проведено 12 циклів тематичного удосконалення з актуальних питань підліткової медицини. Серед них «Медико-соціальний супровід дітей підліткового віку» (29слухачів), «Надання медичної допомоги школярам в умовах сімейної медицини» (38 слухачів), «Фізіологія та патологія підліткового віку» (44 слухача) та «Амбулаторна та стаціонарна допомога дітям підліткового віку із соматичною патологією» (47слухачів). В 2022 році на циклах навчалось 160 лікарів з Харківської, Донецької, Сумської, Дніпропетровської, Київської, Рівненської

областей. Контингент слухачів: педіатри, сімейні лікарі, дитячі неврологи, ендокринологи, гінекологи, та лікарі інших спеціальностей, які надають медичну допомогу дітям підліткового віку.

Підготовка фахівців здійснюється в т.ч. на базі «Клінік, дружніх до молоді», які є клінічними базами кафедр (КДМ м. Києва, Одеси та інш.).

Здійснювались організаційні заходи щодо навчання спеціалістів КДМ в онлайн-режимі на семінарах-тренінгах, які проводились Інститутом ЮНЕСКО з інформаційних технологій в освіті, таких, як: «Кращі практики профілактики ВІЛ-інфекції серед підлітків груп ризику»; «Менеджмент профілактичних програм, направлених на підлітків та молодь» та інш.

Основні показники роботи КДМ за 2022 рік

Показники	2021		2022	
	абс.	%	абс.	%
Первинних:	59440	52,7%	32862	51,4
Юнаки	25659	42,3%	15019	45,7
Дівчата	37958	63,9%	18467	56,2
Повторних:	53256	47,3%	31068	48,6
Юнаки	17367	32,61%	9944	32,01
Дівчата	35889	64,4%	20629	66,4
Загальна кількість	112696		63930	

З урахуванням того, що впродовж 2022 року припинили свою діяльність 21 «Клініка, дружня до молоді» та у зв'язку з карантинними обмеженнями та військовою агресією рф проти України, загальна кількість звернень у 2022 р. складає 63930, проти 112696 – в 2021 році, що менше на 43% ніж в попередній рік. При цьому до КДМ в моделі відділень та центрів в середньому звернулось від 2,3 до 2,8 тисяч пацієнтів. Впродовж року найбільша кількість звернень спостерігалась до КДМ в Черкаській обл.– 2820, Дніпропетровській обл. - 2369, Львівській обл. – 2346, м. Київ – 2298. Кількість звернень до Кабінетів, які переважно працюють в сільській місцевості в структурі ЦРЛ, РЛ, ЦПМСД не повний тиждень, не повний робочий день, коливалась від 200 до 700. Не зважаючи на не велике навантаження спеціалістів Кабінетів вважаємо, значення КДМ в моделі Кабінету, особливо в сільській місцевості важко переоцінити, оскільки від 200 до 700 підлітків та молоді, в т.ч. з числа тимчасово переміщених осіб, мають змогу отримати необхідну медико-соціальну допомогу на принципах «дружнього підходу» спеціально підготовленим персоналом. При цьому, слід звернути увагу на необхідність більш повного обліку відвідувань клієнтів КДМ до спеціалістів, які надають вказану допомогу за переадресацією.

У структурі звернень повторні - складають 48,6% у 2022р., проти 47,3% у 2021р. Найбільша кількість повторних звернень у КДМ Сумської (66,6%) Львівської (42,6%) областей та м. Києва – 59,1% при передбаченому Тимчасовими стандартами показнику якості надання медичної допомоги для КДМ (50%).

Переважає кількість клієнтів зверталися до лікарів акушер-гінекологів – 35,1%, до педіатра/терапевта/лікаря ЗПСМ – 24,8%, до лікаря психіатра – 11,1%, до лікаря-дерматовенеролога – 8,0%, до лікаря психолога – 6%, до лікаря уролога-

андролога – 4,1%, до лікаря-психотерапевта – 2,1%, лікаря-сексопатолога-0,1%, інших лікарів - 8,1%.

Вікова структура відвідувачів

Вік відвідувачів	2021		2022	
	абс.	%	абс.	%
14-18 років	64332	56,3	33561	52,5
Юнаки	24168	36,7	13502	40,2
Дівчата	40164	63,3	20059	59,8
18-24 років	33065	29,9	19006	29,7
Юнаки	11878	34,9	6139	32,3
Дівчата	21617	66,5	12988	68,3
Інші	15299	13,8	11363	17,8
РАЗОМ	112626		63930	

Вікова структура клієнтів КДМ у 2022р. особливо не відрізняється від такої у 2021р.: найбільшу питому вагу складають діти підліткового віку 14-18 років, як основна цільова група – 52,5% (56,3% - у 2021 р.), серед них дівчат – 59,8% (63,3% - у 2021 р.). У віковій групі після 18 років питома вага дівчат складає 68,3% (66,5% - у 2021 р.).

Вікова група з 10 до 14 років та старше 24 років складає 17,8%, проти 13,8% - в 2021р.

Розподіл відвідувачів КДМ за місцем проживання

Місце проживання	Кількість відвідувачів			
	2021		2022	
	абс.	%	абс.	%
Місто	87963	79,7%	53012	82,9
Село	22257	20,2%	10597	16,6
Без певного місця	92	0,1	321	0,5
РАЗОМ	112696		63930	

Серед клієнтів КДМ у 2022р. 82,9% - мешканці міста (79,7% - у 2021 р.), мешканці села – 16,6% (20,2% - у 2021 р.), що говорить про недостатню кількість діючих КДМ в сільській місцевості, без певного місця – 0,5% (0,1% - 2021 р.)

Скерованість відвідувачів

Місце проживання	Кількість відвідувачів			
	2021		2022	
	абс.	%	абс.	%
Самозвернення	78414	68	43904	68,7
Спеціалістами ЛПЗ	16945	14,7	8882	13,9

Спеціалістами навч. закладів	7582	6,6	4026	6,3
Спеціалістами ЦСССДМ	3107	2,7	2209	3,5
Інші	9348	8,1	4909	7,7
РАЗОМ	112696		63930	

Переважна більшість клієнтів звертається до КДМ, як і в минулому році шляхом самозвернення - 68,7% (68% - в 2021р.) що свідчить про достатню інформованість цільової групи про наявність та переваги медико-соціальної допомоги. Інформованості цільової групи щодо діяльності КДМ сприяють: розміщення інформації на інтернет ресурсах (сторінки КДМ у ФБ та Інстаграм), «сарафанне радіо» серед молоді методом «рівний-рівному», інформаційні зустрічі фахівців у закладах освіти з дітьми та батьками та ін. Деяко зменшилась кількість відвідувачів, які скеровувалися до КДМ спеціалістами ЛПЗ – 13,9% (14,7% - 2021р.), спеціалістами навчальних закладів - 6,3% (6,6% - 2021р.), спеціалістами ЦСССДМ – 3,5% (2,7% - 2021р.) та інші -7,7% (8,1%-2021р.).

Структура причин індивідуальних звернень до КДМ

Причини звернень		2021		2022	
		абс.	%	абс.	%
Всього		112696		63930	
З приводу захворювань, в т.ч.:		55648	49,4	28258	44,2
1	Репродуктивна сфера	30067	54	14594	51,6
1.1	Хвороби сечостатевої системи	10790	32,5	4200	28,8
1.2	Запальні захворювання придатків матки	5189	15,4	1993	13,7
1.3	Розлади менструального циклу	6696	24,8	3753	25,7
1.4	ІПСШ	3529	13	2370	16,2
1.5	Інші	3863	14,3	2278	15,6
2	Розлади психіки та поведінки	8316	14,9	6422	22,7
2.1	В т.ч. : Через вживання алкоголю	1067	13,7	540	8,4
2.2	Через вживання наркотичних та інших психотропних речовин	919	11,8	326	5,1
2.3	Інші	5830	74,6	5556	86,5
3	За захворювання шкіри	5374	9,6	2280	8,1
4	Інші захворювання	11891	21,5	4962	17,6
З приводу консультувань, в т.ч.:		76274	67,7	61217	95,7
1	З методів контрацепції	27083	24	15874	24,8
2	З профілактики ВІЛ/СНІДу	43993	39	19962	31,2
3	З приводу вагітності	2686	2,4	1450	2,3
4	З проблем загального психічного здоров'я	17906	15,9	12994	20,3
5	З проблем сексуальних відносин в підлітковому віці	12139	10,8	6605	10,3
6	З правових питань	530	0,5	438	0,7

7	З інших питань	7850	7	3894	6,1
З приводу психологічної допомоги, в т.ч.:		29600	26,3	11829	18,5
1.1	Кризові звернення з приводу взаємовідносин з батьками, однолітками, сексуальним партнером, сексуального насилля,	7308	24,7	4751	40,2
1.2	Інше	8664	29,3	6624	56,0
Звернення по «Телефону довіри»		5748		3570	

В структурі звернень:

- з приводу захворювань - 44,2%;
- з приводу психологічної допомоги - 18,5%.
- індивідуальним консультуванням охоплено 95,7% клієнтів.

Оскільки профілактичний напрямок є основним в роботі КДМ, індивідуальним консультуванням охоплено 61217 - 95,7% клієнтів, з них 31,2% отримали консультування з питань профілактики ВІЛ-інфекції, чому сприяє і впровадження проведення добровільного консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (ДКТ) в умовах КДМ. На другому місці – консультування з питань репродуктивного здоров'я – 24,8% (методів контрацепції та проблем сексуальних відносин в підлітковому віці). На третьому місці - консультування з проблем загального психічного здоров'я - 20,3%.

З приводу захворювань у 2022р. звертались до КДМ 44,2% клієнтів, проти 49,4% в 2021 році. Основними причинами звернень були: проблеми у репродуктивній сфері, на другому місці – розлади психіки та поведінки, на третьому - захворювання шкіри.

До психологів звернулось 18,5% клієнтів, проти 26,3% в 2021р.

Послугами «Телефону довіри» у 2022р. скористалися 3570 клієнтів КДМ, проти 5748 - в 2021 році.

Робота КДМ з питань консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (KiT)

З метою профілактики ВІЛ/СНІДу та розширення доступу до добровільного консультування і тестування на ВІЛ серед підлітків та молоді, ДКТ запроваджено в діяльність «Клінік, дружніх до молоді» (відповідно до вимог Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу»).

Консультування і тестування на ВІЛ в умовах КДМ України

Рік	Кількість осіб охоплених предтестовим	Проведено тестування на ВІЛ	Виявлено позитивних результатів
-----	---------------------------------------	-----------------------------	---------------------------------

	консультуванням			за допомогою швидких тестів		методом ІФА		Всього			
	Разом	в т.ч.		До 18р.	Старші 18р.	До 18р.	Старші 18р.	До 18р.	Старші 18р.	До 18р.	Старші 18р.
		До 18р.	Старші 18р.								
2020	20598	6982	13616	3253	6079	1057	4237	4310	10316	3 - 0,1%	45 - 0,4%
2021	13757	5714	8043	2747	3636	739	2103	3486	5739	7 - 0,2%	6 - 0,1%
2022	12190	5440	6750	2569	3128	695	1427	3264	4555	2	2

Мотивація до проходження тестування на ВІЛ є важливою складовою різних форм інформаційно-освітньої роботи, яка в т.ч. здійснюється і співробітниками КДМ України з наданням інформації про найближчу установу, де підліток може безкоштовно й анонімно пройти тестування на ВІЛ, в т.ч. і безпосередньо в КДМ.

Впродовж 2022 року кількість клієнтів, яким було проведено ДКТ в умовах «Клінік, дружніх до молоді» України складає 12190 осіб, проти 13757 осіб в 2021р., що пов'язано зі зменшенням кількості КДМ та з недостатнім забезпеченням тестами на ВІЛ існуючих КДМ.

Інформаційно-освітня робота

Профілактично-просвітницька робота в КДМ – це один з основних напрямків діяльності.

У практику «Клінік, дружніх до молоді», запроваджені диференційовані за віком освітні програми та різноманітні форми і методи профілактичної роботи найбільш ефективними з яких є інтерактивні, а серед методів – «рівний–рівному».

Індивідуальними формами профілактичної роботи (консультування) в 2022р. охоплено 62,8% клієнтів, проти 67,7% в 2021р., що є достатньо високим. Серед групових форм інформаційно-освітньої роботи переважають інтерактивні

методи, зокрема бесіди.

Назва заходу	2022		2021	
	Кількість	Охоплено	Кількість	Охоплено
Індивідуальні форми профілактичної роботи (консультування)	40133	62,8%	76274	67,7%
Групові форми профілактичної роботи	4173,3	54498	8823	111831
Бесіди	2371,3	13173	5464	32709
Семінари-тренінги	250	4366	758	14809
Круглі столи	61	1111	135	2846
Відео лекторії	307	6208	772	12774
Лекції	845	18144	1020	31752
Акції	16	2844	123	5719

Інформаційно-освітня робота здійснювалась, як в офф-лайн так і в он-лайн режимі.

«Клініки, дружні до молоді» активно співпрацюють з навчальними закладами регіонів. Впродовж року відбулись тематичні зустрічі фахівців КДМ зі старшокласниками та батьками у навчальних закладах, в т.ч. і в форматі відео - конференцій.

- На сьогоднішній день, практика проведення онлайн зустрічей та консультацій різноманітного формату набуває все більшої популярності. В соціальних мережах на сторінках окремих закладів, «Клінік, дружніх до молоді» розміщуються інформаційні матеріали, онлайн-записи проведення занять, які користуються широким попитом серед підписників.

У зв'язку з карантинними заходами та в умовах повномасштабного вторгнення РФ в профілактичних напрямках роботи були задіяні он-лайн комунікації, зокрема чати в месенджерах, оголошення та повідомлення в групах Facebook, на сторінках "КДМ", департаментів охорони здоров'я в Facebook та Instagram...

Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави діти та підлітки стають жертвами війни оскільки є найуразливішою верствою населення. Оскільки кількість постраждалих дітей зростає фахівці "Клінік, дружніх до молоді", які працюють з дітьми війни, прагнуть знайти нові способи допомогти їм. Визнано, що рання допомога дітям у тому, як впоратися зі стресом від війни та жити як біженець, може бути корисною і дозволить запобігти розвитку проблем надалі.

Профілактична допомога різного напрямку, зокрема психологічна допомога підліткам та молоді під час війни допомагає отримати внутрішні ресурси для подолання негативних емоцій та переживань викликаних війною, мати можливість отримати медико- психологічну допомогу в Клініці, отримати інформацію про поведінкові ризики, які можливі в молодіжному середовищі та приєднатися до команди волонтерів...

Підвищення знань про сексуальне та гендерно зумовлене насильство серед

підлітків і молоді дають їм змогу будувати гармонійні взаємини з оточуючими та запобігати проявам насильства.

Молодь усе більше часу проводять у онлайн-просторі, особливо якщо їхнє навчання відбувається у дистанційному форматі, тому спеціалісти КДМ поширюють інформацію щодо базових правил кібербезпеки, а саме:

- ◆ уникати поширення особистої інформації;
- ◆ усвідомлювати, що те, що потрапляє в Інтернет - назавжди лишається там;
- ◆ не ділитись особистими пароллями з друзями або незнайомцями;
- ◆ додавати у друзі лише тих, кого знають особисто у реальному житті;
- ◆ при бажанні реально зустрітись з людьми з віртуальності – інформувати про це близьких, перевіряти усю інформацію;
- ◆ вміти натискати кнопки «заблокувати» або «поскаржитись» при зіткненні з неприйнятним контентом.

В разі ситуації насильства та небезпеки в інтернет середовищі стосовно дітей та молоді, для клієнтів КДМ доступною є інформація щодо можливості звернення за консультацією та отримання її Безкоштовно. Анонімно. Конфіденційно 24/7:

- на Національну гарячу лінію для дітей та молоді: 0 800 500 225;
- Telegram: @CHL116111;
- Instagram: @childhotline_ua;
- Facebook: childhotline.ukraine.

Також фахівці КДМ інформують молодь про інформаційний сайт #SUPPORT_ME, за допомогою якого підлітки та молодь мають можливість отримати важливу інформацію та відповіді на багато запитань стосовно здоров'я, зокрема психічного та репродуктивного.

Практично всі «Клініки, дружні до молоді» використовують в своїй роботі інтернет-ресурси. Серед кращих КДМ, які створили інтернет-сайти, сторінки в соц. мережах та використовують їх в т.ч. і для забезпечення більш широкого доступу клієнтів до послуг КДМ (електронний запис на прийом до спеціалістів та інш.) слід відмітити наступні:

- КДМ м. Шостка Сумської області:
https://m.facebook.com/groups/235705546971431?bac=MTYwNjgzMzY2ND04NTYxNjM1NTE1OTIyOTE6ODU2MTYzNTUxNTkyMjkxLDAsMDoyMDpLdz09&multi_permalink
- КДМ м. Суми:
https://www.facebook.com/groups/kdm.sumy/posts/1732300153640510/?comment_id=1732626826941176
- КДМ м. Івано-Франківськ:
<https://www.facebook.com/groups/kdm.if>
- КДМ м. Умань Черкаської області:
<https://www.facebook.com/groups/UmanKDM>
- Клініка психічного здоров'я дітей, підлітків та молоді «Діалог»
<http://www.kdm.lviv.ua/>; www.depressia.net.ua;
- КДМ м. Одеса: <https://www.facebook.com/groups/661284783998438>

Попри те, що деякі КДМ тимчасово призупинили свою роботу (зона бойових дій, тимчасово окуповані території) фахівці цих КДМ продовжують реагувати на звернення клієнтів у будь-яких доступних месенджерах (особисті моб.телефон («сарафанне радіо»), вайбер, телеграм, ватсап, інстаграм, фейсбук), надають консультативну допомогу, як з медичних так, особливо, і з психологічних питань. Часто спеціалісти КДМ отримують вдячні відгуки за надану допомогу, пораду, підтримку.

З 2015 року співробітники «Клінік, дружніх до молоді» та тренери залучені до надання онлайн - консультацій підліткам та молоді на онлайн платформі «Центр знань» з профілактики ВІЛ Українського інституту соціальних досліджень ім. О.Яременка та порталу SupportME Міжнародного благодійного фонду «Українська Фундація Громадського Здоров'я», які створені за підтримки Дитячого фонду ООН «ЮНІСЕФ».

Діяльність КДМ здійснюється за активного **соціального партнерства** з працівниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та громадськими організаціями. Взаємодія забезпечується на підставі укладених угод про співпрацю. Серед партнерів «Клінік, дружніх до молоді» Одеський благодійний фонд «Дорога додому», Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» та інші.

Участь молоді в діяльності КДМ

Для більш ефективної роботи КДМ до різних видів діяльності КДМ (планування роботи, надання послуг, оцінка якості послуг, інш.) залучаються добровільні помічники (волонтери) переважно з числа учнівської та студентської молоді. У 2022 році залучено до роботи в КДМ 399 волонтерів. Найбільша кількість волонтерів залучена в роботі КДМ Івано-Франківської (168), Тернопільської (56), Львівської (36) областей та м.Києва (12).

В 2021 році було проведено тренінг «Можливості забезпечення прав та інтересів неповнолітніх постраждалих від гендерно зумовленого насильства у мережі КДМ» в рамках співпраці Методично-організаційного навчально-ресурсного центру НДСЛ «Охматдит» МОЗ України з Благодійним фондом «Здоров'я жінки і планування сім'ї» з питань профілактики сексуального та гендерно зумовленого насильства у підлітковому та молодіжному середовищі, та з метою надання якісних медико-соціальних послуг у випадку ситуації насильства. За результатами Тренінгу фахівці мережі Клінік, дружніх до молоді 6-ти регіонів України підвищили компетентність щодо надання медико-соціальні послуг у випадку ситуації насильства та/або ризику його скоєння, а також здійснення профілактичної просвітницької роботи серед учнівської та студентської молоді. На базі даних КДМ було проведено пілотування використання Модулю в роботі з цільовою групою - підлітками та молоддю віком 15-18 років. За результатами пілотування підготовлені рекомендації по застосуванню даного Модулю в цілому в Україні

Організаційно-методичне забезпечення та моніторинг впровадження заходів спільних проєктів МОЗ та ЮНІСЕФ, ВООЗ, Фонду народонаселення ООН, що направлені на покращання здоров'я дітей та матерів здійснює Методично-організаційний навчально-ресурсний центр НДСЛ «Охматдит» МОЗ України.

На місцях координують впровадження заходів щодо розвитку медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», діяльності «Клінік, дружніх до молоді» Регіональні організаційно-методичні моніторингові центри, які створені відповідно до наказу МОЗ України від 28.10.2011 № 715. Серед кращих є Регіональні Центри Миколаївської, Запорізької, Одеської областей.

ВИСНОВКИ

Розвиток медичних служб, дружніх до молоді: «Клініка, дружня до молоді» в Україні було розпочато в 1997 році в рамках співробітництва Дитячого Фонду ООН/ЮНІСЕФ в Україні з Урядом України у відповідності статті 24 «Конвенції ООН про права дитини», «Європейської стратегії охорони здоров'я дітей та підлітків, 2015-2020», рекомендацій ВООЗ та ЮНІСЕФ (Adolescent Friendly Health Services, Making it Happen, Женева, 2002), наказів МОЗ України від 02.06.2009 №№ 382, 383).

КДМ надають комплексну медико-соціальну допомогу підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу». Основними принципами цього підходу є добровільність, доброзичливість та доступність послуг, не осудливий підхід.

Позитивним результатом розвитку цього напрямку є те, що включно до 2014 року було створено та діяло 144 КДМ в усіх регіонах України, 25 з них були створені за підтримки ЮНІСЕФ.

Проте, впродовж 2022рр. у зв'язку з невизначеністю місця КДМ в рамках реформування охорони здоров'я, дефіцитом кадрів та військовою агресією РФ проти України припинили або тимчасово призупинили свою діяльність 21 КДМ. На сьогодні не працює жодна КДМ в Кіровоградській, Волинській, Чернігівській, Рівненській та Полтавській областях. Без розгляду питання щодо включення медичних послуг дітям підліткового віку на основі дружнього підходу до «Вимог до надання медичних послуг за Програмою медичних гарантій», визначення місця КДМ в межах реформування системи охорони здоров'я дана тенденція до закриття КДМ може продовжитись.

Налагоджена і продовжується підготовка спеціалістів КДМ та первинної ланки з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», з питань добровільного консультування та тестування на ВІЛ на циклах тематичного удосконалення, в т.ч. дистанційних. Найбільш активно в цьому напрямку працюють НУОЗ України імені П.Л. Шупика та кафедра педіатрії та неонатології Харківської медичної академії післядипломної освіти.

З урахуванням того, що впродовж 2022 року припинили свою діяльність 21 «Клініка, дружня до молоді», загальна кількість звернень у 2022 р. складає 63930, проти 112696 в 2021 р., що менше на 43%. Впродовж року найбільша кількість звернень спостерігалась до КДМ м. Києва, Львівської, Хмельницької областей.

Кількість звернень до Кабінетів, які переважно працюють в сільській місцевості в структурі ЦРЛ, РЛ, ЦПМСД не повний тиждень, не повний робочий

день, коливалась від 200 до 700. Попри невелике навантаження спеціалістів КДМ в моделі Кабінету, їх значення, особливо в сільській місцевості, неможливо недооцінювати, оскільки від 200 до 700 підлітків та молоді, в т.ч. з числа тимчасово переміщених осіб, мають змогу отримати необхідну медико-соціальну допомогу на принципах «дружнього підходу» спеціально підготовленим персоналом. При цьому, слід звернути увагу на необхідність більш повного обліку відвідувань клієнтів КДМ до спеціалістів, які надають вказану допомогу за переадресацією.

У структурі звернень повторні - на рівні минулого року і складають 47,3%. Найбільша кількість повторних звернень у КДМ Львівської, Сумської областей та м. Києва – 62 - 67%, при передбаченому Тимчасовими стандартами показнику якості надання медичної допомоги для КДМ (50%).

Переважає кількість клієнтів зверталися до лікарів акушер-гінекологів - 34%, до педіатрів/підліткових терапевтів/лікарів ЗПСМ – 32,3%, до психологів, психіатрів, психотерапевтів – 33%.

КДМ співпрацюють з іншими закладами охорони здоров'я, ЦСССДМ, громадськими і міжнародними організаціями, які опікуються питаннями надання допомоги підліткам та молоді, в тому числі групам ризику щодо ВІЛ-інфікування.

Здійснюються заходи щодо інтеграції медичних послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» в роботу спеціалістів первинної ланки системи охорони здоров'я.

Впровадження системи оцінки/переоцінки центрів, відділень, кабінетів медико-соціальної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу КДМ показало, що саме дотримання стандартів є шляхом дотримання якості медичної допомоги підліткам та молоді. Проте, у зв'язку з карантинними обмеженнями та військовою агресією РФ проти України в 2020-2022 роках дана робота була тимчасово призупинена.

Продовжувалась робота з добровільного консультування та тестування підлітків та молоді на ВІЛ в умовах КДМ.

Профілактично-просвітницька робота в КДМ – це один з основних напрямків діяльності. У практику «Клінік, дружніх до молоді», запроваджені диференційовані за віком освітні програми та різноманітні форми і методи профілактичної роботи найбільш ефективними з яких є інтерактивні, а серед методів – «рівний-рівному». У зв'язку з карантинними заходами та в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, в профілактичних напрямках роботи були широко задіяні он-лайн комунікації, зокрема чати в месенджерах, оголошення та повідомлення в групах Facebook, на сторінках «КДМ», департаментів охорони здоров'я в Facebook та Instagram...

Спеціалісти «Клінік, дружніх до молоді» залучені до надання онлайн - консультацій підліткам та молоді на онлайн - платформі:

- «Центру знань» Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка;
- БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї»;
- порталу SupportME Міжнародного благодійного фонду «Українська Фундація Громадського Здоров'я».

Для більш ефективної роботи КДМ до різних видів діяльності КДМ (планування роботи, надання послуг, оцінка якості послуг, інш.) залучаються

добровільні помічники (волонтери) переважно з числа учнівської та студентської молоді.

З метою подальшого впровадження та розвитку «дружніх до молоді» медико-соціальних послуг дітям, підліткам та молоді в Україні в 2023 році необхідно:

1. Продовжити роботу щодо інтеграції медичних послуг підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу» в діяльність закладів охорони здоров'я первинної ланки, медичних працівників навчальних закладів I-II ступеню, загальноосвітніх шкіл.
2. Забезпечити подальше впровадження добровільного консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (ДКТ) в умовах КДМ.
3. Продовжити впровадження в діяльність закладів охорони здоров'я України, в т.ч. в діяльність «Клінік, дружніх до молоді» «дружнього підходу до постраждалого», питань профілактики та реагування на гендернообумовлене насильство, булінг у школі, суїцидальну поведінку серед підлітків та молоді.
4. Забезпечити надання комплексної медичної допомоги, налагодження тісної взаємодії з різноманітними службами з метою адресного перенаправлення підлітків та молоді;
5. В діючих функціях «Клінік, дружніх до молоді» посилити наступні:
 - проведення профілактичної роботи серед підлітків та молоді направленої на пропаганду здорового способу життя, на збереження психічного здоров'я;
 - індивідуальну роботу з підлітками з питань психічного здоров'я, профілактики суїцидальних і депресивних розладів з використанням різних видів консультування, в тому числі мотиваційного, за принципом «рівний рівному»;
 - організація і проведення онлайн – консультування ;
 - популяризація послуг, орієнтованих на підлітків. Ведення сайту КДМ – можливо одного на область з дублюванням інформації в найбільш популярні в області сайти та групи. Ведення кожною КДМ сторінки в соціальних мережах, найбільш популярних серед підлітків з постійним удосконаленням інформації.
 - Участь підлітків та молоді для кращого прийняття рішень щодо послуг, орієнтованих на підлітків.
6. Забезпечити проведення навчання в т.ч. в онлайн-режимі (вебінари, семінари-тренінги, цикли ТУ) спеціалістів, які працюють з підлітками та молоддю, в т.ч. первинної ланки (лікарі загальної практики сімейної медицини, медичні сестри), з питань надання медичної допомоги підліткам та молоді на принципах «дружнього підходу», що включають питання психічного здоров'я, профілактики ВІЛ-інфекції, ІПСШ, проведення процедури ДКТ, репродуктивного здоров'я, гендернообумовленого насильства та ін., із застосуванням виїзних та дистанційних форм навчання.
7. Винести на розгляд МОЗ, НСЗУ із залученням представництва ЮНІСЕФ в Україні питання щодо визначення місця КДМ в межах реформування системи охорони здоров'я, включення медичних послуг дітям підліткового віку на принципах «дружнього підходу» до «Вимог до надання медичних послуг за Програмою медичних гарантій».

Використана література:

- Європейська стратегія «Здоров'я і розвиток дітей і підлітків» 2015 – 2020;

- Зауваження загального порядку № 20 (2016) про реалізацію прав дитини в підлітковому віці;
- Резолюція конференції «Підлітки в Україні: права, потреби та впровадження Загального коментаря № 20 у державній політиці» 12 квітня 2018 р.
- Стратегія ЮНЕЙДС: Цілі сталого розвитку. URL: <https://unaids.org.ua/ua/about-unaids/strategiya-stalogo-rozvitku>
- Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 05.12.2012 р. № 5460-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>
- Розпорядження КМУ від 27 грудня 2017 р. № 1018-р «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року»
- Наказ МОЗ №382 від 02.06.2009 «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді»
- Наказ МОЗ №383 від 02.06.2009 «Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді»
- Стан та чинники здоров'я українських підлітків: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2011;
- Посібник Надання медико-соціальних послуг дітям та молоді на основі дружнього підходу, Київ, 2008;
- Всеукраїнське дослідження 2018 року: «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (НВSC) (Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка);
- Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : Поширення і тенденції в Україні За результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту– ESPAD-»/ О.М.Балакірева Д.М.Павлова, та інш. 2019;
- Думки, оцінки та уподобання підлітків щодо консультування і тестування на ВІЛ / Аналітичний звіт за результатами третьої хвилі онлайн-опитування. О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, К. М. Нагорняк, «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», 2017;
- Профілактика ВІЛ-інфекції серед підлітків груп ризику: моделі надання медико-соціальних послуг / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, К. М. Нагорняк, О. Т. Сакович, Ю. В. Середа, А. В. Судакова; ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»; Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2015;
- Посилення компонента по роботі з підлітками в рамках національної програми ВІЛ/СНІД: адвокаційний звіт / за ред. О.М. Балакіревої; ЮНІСЕФ, ГО «УІСД ім. О. Яременка». Київ, 2017. 88 с.
- Онлайн-платформа «Центр Знань»: <http://knowledge.org.ua/>
- портал SupportME Міжнародного благодійного фонду «Українська Фундація Громадського Здоров'я» <http://supportme.org.ua/main>